

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

De Utrechtse wijk Lombok

Dibbits, H.C.; Meder, T.

published in

Een buurt in beweging. Talen en culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal
2002

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Dibbits, H. C., & Meder, T. (2002). De Utrechtse wijk Lombok. In H. Bennis, G. Extra, & P. Muysken (Eds.), *Een buurt in beweging. Talen en culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal* (pp. 19-29). Aksant.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

2

De Utrechtse wijk Lombok

HESTER DIBBITS & THEO MEDER

Bij de opzet van het TCULT-project is gekozen voor Lombok¹ als wijk van onderzoek omdat het in Utrecht de wijk is met de meest gevarieerde bevolkingssamenstelling. Al gauw bleek dat het de naam had een succesvolle multiculturele wijk te zijn. Als er ergens in Nederland sprake van culturele en linguïstische uitwisseling zou zijn, dan moest dat wel hier zijn.

In een voorstudie hebben we de ruim honderdjarige historie van de wijk reeds geschetst.² Wat in de periode 1880-1920 werd opgebouwd als een ‘sociabele’, overwegend katholieke arbeiderswijk, kreeg in de jaren tachtig van de twintigste eeuw de naam een ‘kasbah’ te zijn – in de negatieve zin van het woord. In de jaren zestig werden er veel allochtonen naar Nederland gehaald om in de industrie te komen werken; eerst waren dat de Spanjaarden en de Italianen, later de Turken en Marokkanen. Een aantal van hen kwam in pensions in Lombok te wonen. De jaren zeventig, waarin de gezinshereniging op gang kwam, waren tevens de jaren van economische recessie, met voor de wijk werkloosheid, verkrotting en verpaupering als gevolg. In de jaren tachtig kwamen onvrede en wrijvingen tussen groepen tot een hoogtepunt,³ maar dit was tegelijk de periode van de Lombok-Anders-beweging. Een groep jonge, hoger opgeleide, progressieve en anti-racistische wijkbewoners heeft zich ingespannen om te laten zien

¹ Ook wel aangeduid als Lombok en Transvaal; het gebied begrensd door de Kanonstraat, de Leidsekade, de Billitonkade en de Vleutenseweg.

² Dibbits & Meder 1999; vgl. ook Hautvast 1998.

³ Zie Wouters 1985.

dat Lombok anders is: kleurrijk in de positieve zin van het woord. In de jaren negentig werd er flink geïnvesteerd in de wijk; als achterstandswijk verwierf Lombok twaalf miljoen gulden aan Europese gelden (URBAN). Er werd volop gerenoveerd en ook gebouwd aan het positieve imago van de wijk. Zo heeft Lombok het gebracht tot een mascotte van multi-cultureel Nederland – als er aan de ‘kasbah’ gerefereerd wordt, dan is het nu in positieve zin, als geuzennaam. Iets anders is of dit beeld strookt met de werkelijkheid. In ons onderzoek is veeleer een beeld ontstaan van een wijk waarin de bewoners een soort LTA-relatie met elkaar hebben: *living together apart*.

De wijk is ooit begonnen als een blanke wijk met kleine arbeiderswoningen, twee winkelstraten – de Damstraat en de Kanaalstraat – en één wat sjiekere straat – de J.P. Coenstraat – voor de ambtenaren en de officieren. Veel van de laagbouw is met de renovatie gehandhaafd gebleven. Tegenwoordig wekken vooral de winkelstraten de indruk dat we ons in een volkomen zwarte buurt bevinden. Een aanzienlijk deel van de Nederlandse middenstand verdween en maakte plaats voor onder andere Turkse en Marokkaanse winkels. Als we echter de statistieken met bewonersaantallen op basis van etniciteit bezien, blijkt Lombok in het jaar 2000 te bestaan uit een relatief evenwichtige mix van autochtonen en allochtonen. Ruim de helft van de bewoners is van Nederlandse komaf, om precies te zijn 58%. De Marokkanen en Turken vormen tezamen 25% van de bevolking in Lombok. Surinamers en Antillianen maken 3% uit, en 14% vormt de restgroep (o.a. vluchtelingen uit landen als Iran en Somalië).⁴

Scheidslijnen in de openbare ruimte

De veranderde bevolkingsamenstelling is niet alleen van invloed op de middenstand, maar ook op scholen en instellingen. Kijken we naar de openbare ruimte, dan zien we in veel gevallen duidelijk etnische scheidslijnen, vooral in ruimtes waar niet vanuit een beleidsmatig idee wordt samengewerkt. Mensen hoeven geen contact met elkaar te hebben, de scheidslijnen zijn duidelijk.

⁴ Utrecht Monitor 2001, bijlage, tabel 16b. Webpagina: <http://www.utrecht.nl/cijfersinter/bi/main.html>

De winkels in Lombok krijgen over het algemeen een gemêleerd publiek. De allochtone winkels worden natuurlijk door allochtonen gefrequentieerd, maar ook autochtonen gaan naar de Turkse of Marokkaanse groentewinkel, omdat de groenten en het fruit er zo goedkoop zijn. De Iraanse Saïd runt een filiaal van de Spar (voorheen: Lombok Markt). Hij krijgt als buurtsuper vooral Nederlandse klanten. Opmerkelijk genoeg wordt hij – naar eigen zeggen – gemeden door zijn Iraanse landgenoten: men verdenkt hem ten onrechte ervan woekerprijzen te rekenen. Slechts een enkele winkel trekt een mono-etnisch publiek. De laatste Nederlandse slager in Lombok bijvoorbeeld is een paardenslager; hier kopen alleen Nederlanders – het vlees is niet *halal* geslacht, en het ligt voor moslims (net als voor veel niet-moslims overigens) niet voor de hand om paard te eten.

De openbare basisscholen Parkschool en Jan Nieuwenhuijzen-school zijn zwarte scholen. Veel Nederlandse kinderen in de wijk gaan of naar Jenaplanschool De Brug in Lombok zelf, of naar het christelijk basisonderwijs even buiten de wijk: de Kameleon en de Villa Novaschool. Dit zijn scholen met een meer evenwichtige mix van autochtoon en allochtoon. In de speeltuin op het Bankaplein, voor kinderen tussen vijf en twaalf jaar, wordt wel gemengd gespeeld en lijken leeftijd en geslacht belangrijker dan etniciteit.

De middelbare scholen in de nabijheid zijn gemengd, maar daar zien we de jongeren weer wat meer hun ‘eigen’ etnische groepjes opzoeken: de Turkse meisjes met hoofddoekjes staan bij elkaar, en de Marokkaanse jongens zoeken elkaar elders op. Met de komst van de puberteit worden de jongeren zich meer bewust van identiteiten. Niettemin treffen we op de middelbare school ook talloze voorbeelden van hechte inter-etnische vriendschappen aan. Dit is ook de situatie die we in de buurthuizen voor jongeren aantreffen, zoals Westside.⁵

Buurthuizen hebben vaak afzonderlijke activiteiten voor de verschillende etnische groepen. Buurthuis Rosa heeft afzonderlijke koffieuurtjes voor Turkse en voor Marokkaanse vrouwen. Veel cursussen, gezelligheidsbijeenkomsten en workshops die met name in Rosa en (voor ouderen) in het Dienstencentrum West worden georganiseerd, trekken bijna uitsluitend een mono-etnisch publiek.

⁵ Zie Boumans, Dibbits & Dorleijn 2001.

Het interkerkelijkke inloopcentrum Kruispunt richt zich op een multi-etnisch publiek: iedereen kan er op woensdag en donderdag terecht om een gratis kopje koffie te drinken en goedkoop tweedehands spullen (vooral kleding) te kopen. Maar ook hier tekent zich meteen de zelfgekozen segregatie af. De Nederlandse vrouwen zitten aan een tafeltje, de Marokkaanse vrouwen scharen zich rond een andere tafel en de Turkse vrouwen lopen er omheen. De autochtone en de allochtone groepen houden elkaar nauwlettend in de gaten; de spanning is er bij tijd en wijle om te snijden. De allochtone vrouwen denken dat de Nederlandse vrijwilligers goedbetaalde arbeidskrachten zijn en laten zich graag bedienen. De Nederlandse vrouwen ergeren zich aan het feit dat de allochtone vrouwen niet naar hun kinderen omkijken, en zelfs bij de goedkoopste kleding nog gaan afdingen.⁶

Gelieerd aan Kruispunt is het Vrouwen Ontmoetings Project (vop). Nederlandse vrouwen zoeken op individuele basis allochtone vrouwen thuis op voor Nederlandse taallessen en gezelligheid, omdat die allochtone vrouwen hun huis niet uit willen, kunnen of mogen, of omdat de eerste stap naar een vorm van taalonderwijs nog te groot is.⁷

Met name de Turkse gemeenschap, of althans een deel daarvan, presenteert zich naar buiten toe als een hecht georganiseerde groep, met het Turkse Oudercomité en een actieve ULU-vereniging. De ULU-moskee in de Kanaalstraat wordt overigens lang niet door alle Turken uit de wijk bezocht, en andersom komen veel Turken van buiten de wijk er naar toe. Het ULU-jongeren centrum in de Damstraat richt zich weliswaar vooral op Turkse jongeren, maar iedereen is er in principe welkom. In de praktijk komt daar echter weinig van terecht. Overdag zitten er veelal oudere Turkse mannen een glaasje thee te drinken (onderweg naar of juist terug van de moskee), en in de loop van de middag en de avond komen er ook veel Turkse jongens. Turkse vrouwen en meisjes ontmoet men er niet. In de praktijk komen er – afgezien van een enkele Nederlandse onderzoeker – ook geen mensen uit andere groepen.

Terwijl de Turken verschillende zelforganisaties hebben, is dat onder de Marokkanen niet het geval. De groep Marokkanen is lin-

⁶ Sinds de komst van een nieuwe beheerder eind 2000 is de situatie wel enigszins ten goede veranderd.

⁷ Over vop en Kruispunt Krikke, Rozema & Rozema-Van Geest 2000.

guïstisch, cultureel en religieus heterogeen, en kent ook geen traditie van zelforganisatie. Het is ook mogelijk dat de Marokkanen zich minder met de wijk identificeren en eerder op de stad Utrecht of de nog wijdere omgeving gericht zijn. In de wijk is nu een Nederlandse ‘opbouwwerker Marokkanen’ aangesteld om Marokkanen in twee stichtingen te organiseren.

De openbare bibliotheek in de Kanaalstraat heeft haar boekenbestand lange tijd afgestemd op de drie belangrijkste groepen in de wijk: de Nederlanders, de Turken en de Marokkanen. Naast boeken zijn in het verleden ook veel muziekcassettes in het Turks en Arabisch aangeschaft. De laatste jaren wordt de Turkse en Arabische collectie juist weer afgebouwd. Volwassen allochtonen zijn nog zelden lid van de bibliotheek, terwijl de kinderen allemaal Nederlands kunnen lezen. Een nieuw initiatief in de bibliotheek is Lombok Mondiaal, een multimediaal informatiecentrum op multiculturele grondslag. Er staan boeken op het terrein van de multiculturaliteit, maar er staan vooral veel internet-computers met voorgeprogrammeerde multiculturele links. Sinds de tarieven voor het gebruik van de computers zijn verlaagd, worden deze terminals niet meer alleen gebruikt door Nederlanders, maar ook door veel allochtone kinderen – zij hebben inmiddels wel het verbod gekregen om te chatten en spelletjes te spelen. Bij Lombok Mondiaal worden ook computercursussen gegeven aan allochtone volwassenen.

In het verleden kende Lombok diverse straatverenigingen die in de zomer een straatfeest organiseerden. Dit gebruik is in de jaren tachtig en negentig van de twintigste eeuw in diverse straten weer nieuw leven ingeblazen, bijvoorbeeld in de Bandoengstraat. De straatverenigingen hebben een overwegend autochtoon ledenbestand. De deelname aan de feesten door allochtonen is minimaal. Als ze wel meedoen, zitten ze tijdens het eten vaak aan een tafeltje apart.

Door de Stichting Oud Lombok is in samenwerking met Dienstencentrum West en Volksbuurtmuseum Oud Lombok een zogenaamd *reminiscentie*-project opgestart. Dit project heeft tot doel om ouderen herinneringen te laten ophalen aan hun wijk en hun verleden. Dit is enerzijds therapeutisch bedoeld, namelijk om de grijze cellen te activeren aan de hand van oude voorwerpen (bijvoorbeeld een oliestel), anderzijds wordt met dit herinneringen ophalen een *oral history* van de wijk geschreven. De eerste groep bestond uit louter Nederlanders.⁸

In een tweede ronde zouden ook allochtonen betrokken worden, maar nu kwamen de groepen buitengewoon moeizaam tot stand. De groepen praatten in eerste aanzet afzonderlijk van elkaar: de Turken met de Turken, de Marokkanen met de Marokkanen, en de Nederlanders met de Nederlanders – ieder in hun eigen taal. Na twee jaar opstartproblemen loopt het project nog steeds niet geweldig. Een kennismakingsdag, waarbij de verschillende groepen elkaar ontmoeten, was wel een succes. In het eindstadium van het project is men erin geslaagd om etnisch gemengde gespreksgroepen te formeren.

In het centrum van Lombok staat de Rooms-Katholieke kerk van de Sint-Antonius-parochie. Waar de wijk na zijn opbouw behoefte aan had was scholing van de vele kinderen. De zusters van de Congregatie van Franciscanessen werden aangetrokken om het nabijgelegen klooster te bevolken en onderwijs te geven op de meisjesschool. In de loop van de geschiedenis van Lombok zien we de functie van de zusters verschuiven van het onderwijs naar de bejaardenzorg – een illustratieve ontwikkeling: er kwamen steeds minder katholieke meisjes om onderwijs aan te geven, en steeds meer katholieke bejaarden om te verzorgen. Inmiddels zijn de laatste zusters zelf bejaard. Ze wonen nu boven Dienstencentrum West; het klooster heet nu Verzorgingscentrum West. De directie van dit bejaardentehuis maakt zich inmiddels op voor de komst van de eerste allochtone bejaarden. Het is in Nederland niet vanzelfsprekend dat allochtonen voor hun oude dag op de zorg van hun kinderen kunnen rekenen, en lang niet alle allochtonen kunnen terugkeren naar een huis in het geboorteland. Nu liggen er alleen nog bejaarde allochtonen in het zorgcentrum omdat ze intensieve verpleging nodig hebben, maar straks komen de gezonde bejaarde allochtonen. Het management probeert de autochtone bewoners voorzichtig voor te bereiden op hun komst, en schrijft aan een scenario waarbij de keuken wordt aangepast, meer allochtoon personeel wordt aangetrokken en er een gebedsruimte wordt gecreëerd. Een – aparte – dependance voor Surinaamse bejaarden is onlangs van start gegaan.

Inter-etnische ontmoetingen vinden in Lombok wel degelijk plaats, maar ze zijn incidenteel. Het openbare leven geeft talloze scheids-

⁸ Voor een eerste resultaat met een Nederlandse groep zie De Vette 1998. Op basis van dit verhalenboekje is een video geproduceerd: *Dat gevoel van vrijheid. Verhalen uit Lombok*. STUT-productie, Utrecht 1998.

lijnen te zien. Het museum op de kruising van Kanaalstraat en J.P. Coenstraat vormt hierop geen uitzondering. Het museum opende zijn deuren in 1998 onder de naam Volksbuurtmuseum Oud Lombok. Vooral oudere Nederlanders kwamen er binnen om hun oude foto's en spullen te brengen – zij vonden dat ze het meest konden bijdragen aan de geschiedenis van de wijk, en sommigen betoogden openlijk dat de allochtonen (als buitenstaanders) niets met de historie van de wijk te maken hadden. Allochtonen zagen het museum nog wel eens aan voor een winkel in tweedehands spullen. Na de verbouwing in 2000 staat er in sierletters op de ramen: MuseumCafé Lombok. Wie nu naar binnen kijkt, ziet weinig museum en veel tapkast. Er komt nu een ander publiek binnen: een voornamelijk Nederlands studentikoos publiek. Het etablissement oogt trendy en wordt door de oudere autochtonen wel bestempeld als een yuppencafé. Een man die vroeger veel spulletjes kwam brengen naar het Volksbuurtmuseum, loopt nu nog slechts hoofdschuddend voorbij. Op allochtonen oefent het MuseumCafé nog steeds geen uitgesproken aantrekkingskracht uit.

Esthetisering, musealisering, festivalisering en folklorisering

We moeten vaststellen dat in de praktijk van het dagelijkse leven de verschillende etnische groepen vooral vreedzaam *naast* elkaar leven, en niet *zozeer met* elkaar. Na de komst van grote groepen Turken en Marokkanen was er gaandeweg sprake van een proces van *etnisering*: elke groep, ook de Nederlandse, beweegt zich vooral in eigen kring. De inter-etnische contacten zijn veelal sporadisch en individueel.

Tegelijkertijd wordt het imago van de wijk opgepoetst door te benadrukken dat de multiculturaliteit een verrijking vormt. Lombok is anders, mooi en kleurrijk; het is een voorbeeldwijk. We zien dit heel duidelijk bij het door URBAN gesubsidieerde Media West, het lokale media-centrum dat voornamelijk hoera-documentaires over de wijk maakt en zelden een wanklank laat horen. De documentaires worden elke laatste zondag van de maand uitgezonden door de lokale Utrechtse omroep.⁹

⁹ Hierover schreef etnologie-studente Corinne Spijker een nota (maart 2000).

Behalve met deze esthetiserende beeldvorming, heeft de wijk te maken met een proces van commercialisering. Lombok wordt steeds meer als merkartikel geëxploiteerd. Het grote succes is ingezet met het *Lombok Kookboek*,¹⁰ waarop de NPS het programma *Lombok Kookt ...* heeft gebaseerd. Uit het reminiscentie-project is een boekje en een video met verhalen voortgekomen. De Spar heette eerst de Lombok Markt, een Turkse slager heeft zijn zaak Slagerij Lombok genoemd, er is een autorijschool Lombok, en in een van de snackbars kan men een broodje Lombok bestellen. Bij de Hollandse kaasboer in de Kanaalstraat kan men Old Lombok kopen (die met zijn zwarte korst overigens niet te onderscheiden valt van de Old Amsterdam). De slijter even verderop in dezelfde straat verkoopt rode en witte Lombok-wijn, alsmede Lombok-jenever, -vieux en -korenwijn. De wijn komt uit Gascogne, maar de fles heeft een Lombok-etiket met een afbeelding van de Kanaalstraat anno 1905 erop. Voorts zijn er twee sets veelkleurige ansichtkaarten uitgebracht met Groeten uit Lombok, die het multiculturele imago moeten benadrukken. In opdracht van de lokale uitgeverij BUONO! schreef Suzanne Houtvast een boekje over honderd jaar Lombok.¹¹ De Stichting Oud Lombok publiceerde een Lombok-verjaardagskalender en een boekje met historische ansichtkaarten: *Groeten uit Lombok. Het wijk in de twintigste eeuw*.¹² Een van de laatste producties is een cd van geluidskunstenares en Media West-medewerkster Riek Westerhof getiteld *Geluiden uit Lombok anno 2000*. Ook de TCULT-groep heeft aan dit commercialiseringsproces bijgedragen met de publicatie van verhalen en liedjes uit Lombok onder de titel *Doe open Zimzim*.¹³

Voor dagjesmensen die een excursie door multicultureel Lombok willen maken, is er de mogelijkheid deel te nemen aan een City Safari door de wijk. Tijdens de excursie brengt men een bezoek aan een Turkse familie (schoenen uit!) en kan men onder andere een kijkje nemen in de plaatselijk moskee en in het Turkse badhuis. In 1998

¹⁰ Zie Neggers 1998.

¹¹ Houtvast 1998.

¹² *Groeten uit Lombok* 1999. N.B.: de oorspronkelijke Lombokkers hebben inderdaad de neiging om over “het wijk” te spreken i.p.v. “de wijk”, en soms hoort men ook een allochtoon dit gebruik overnemen.

¹³ Meder & Van Dijk 2000.

had het Wijkbureau West – de lokale overheid – zijn zinnen al gezet op een NS-dagtocht Lombok. Zover is het tot nu toe niet gekomen, maar er is in Lombok wel een officiële wandel- en fietsroute uitgezet, en daarmee is Lombok weer een stapje dichterbij de functie van multicultureel openluchtmuseum gekomen.

Bijzondere aandacht verdient hier het Volksbuurtmuseum Oud Lombok, nu MuseumCafé Lombok. Afgezien van een Marokkaanse *shellal* (een wasketel met bekken) bezat het Volksbuurtmuseum in 1998 weinig voorwerpen die verwezen naar het multi-etnische karakter van de wijk. Het accent lag vooral op de voormalige kruideniersfunctie van het pand (met veel memorabilia van De Gruyter, waaronder de ‘Snoepjes van de Week’), op het schoolleven van vroeger (met oude schoolfoto’s) en op de in Lombok geboren cabaretier en chansonnier Wim Sonneveld. Zoals gezegd heeft het museum in eerste instantie vooral aanloop gehad van oudere autochtone Lombokkers. Slechts sporadisch werd het museum bezocht door allochtone buurtbewoners en het is meer dan eens gebeurd dat zij alleen binnenkwamen om te informeren naar de prijs van de uitgestalde weegschaal of koffiemolen. De doelstelling van het museum is om de geschiedenis van de autochtonen en de allochtonen in de wijk in beeld te brengen. Met het oog daarop zijn inmiddels een Turkse medewerkster en een Marokkaanse werknemer in dienst genomen. Sinds begin 2001 worden in MuseumCafé Lombok thematische tentoonstellingen gepresenteerd. Het museum opende na de verbouwing met een expositie van foto’s van mensen uit de Bandoengstraat, gemaakt door twee fotografen uit de wijk, en van illustraties uit het boek *Doe open Zimzim*.

Wordt het museumcafé voornamelijk vooral bezocht door autochtone buurtbewoners, de multiculturele festivals Lombok Anders en Salaam Lombok trekken een breder publiek. Lombok Anders, het jaarlijks terugkerende bevrijdingsfeest op 5 mei, groeide in de jaren tachtig en negentig uit tot een drukbezocht festival met muzikale optredens en een vrijmarkt voor de bewoners. Salaam Lombok kent een kortere geschiedenis. In 1998 vond het festival voor het eerst plaats. Het is een multicultureel festival met muziek, dans, exotisch eten en drinken, kraampjes met gewone en bijzondere goederen uit alle windstreken, en multiculturele dialogen. Eén van de hoogtepunten tijdens de Salaam Lombok van 1999 was het naspelen van een

Marokkaanse bruiloft in het openbaar. Deze attractie werd vooral door het Marokkaanse publiek goed ontvangen. Er moest wel de nodige tijdsverdichting worden toegepast, want anders kan men in een middag geen bruiloft naspelen die gewoonlijk drie dagen duurt. Ook de optredens van Marokkaanse bands met traditionele (bijvoorbeeld gnaoa-)muziek op de beide Salaam Lombok-feesten werden druk bezocht. Naast de festivals Lombok Anders en Salaam Lombok wordt sinds enkele jaren Lombok Voetbalt georganiseerd. Wijkbewoners worden dan in veelkleurige teams ingedeeld en voetballen tegen elkaar in het Majellapark.

Ook de vertelmiddagen die in 2000 zijn georganiseerd onder de multi-culturele titel ‘Verhalen van thuis en hier’ zouden we tot de festivalisering (of desnoods de theaterisering) kunnen rekenen. Naast de Nederlandse vertellers traden ook enkele allochtone vertellers op. Er werden niet zozeer verhalen verteld in de alledaagse zin van het woord; het was eerder zo dat het verhalen vertellen werd ‘nagespeeld’. De vertellers hadden een bühne en het publiek zat op rijen stoelen te luisteren. De setting vond plaats in een Nederlands symbool bij uitstek: houtzaagmolen De Ster. Het betalende publiek bestond overwegend uit Nederlanders: hoger opgeleide, cultuur-minnende import-Lombokkers.

Culturele intermediairs

Het initiatief voor al deze processen ligt nagenoeg steeds bij de Nederlandse bestuurlijke of culturele ‘elite’. Wijkbureau West, Media West, Stichting Oud Lombok, enkele Nederlandse middenstanders, de cultureel werker en de professionele verhalenverteller zijn de aanjagers voor veel activiteiten. Zonder zelf noodzakelijk tot enige minderheidsgroep te behoren, nemen zij als *cultural brokers* het initiatief voor tal van multiculturele happenings.¹⁴

Niet zelden staat of valt het succes van de festivals en andere activiteiten met de aanwezigheid van één individu die over de juiste contacten beschikt. Zo iemand is bijvoorbeeld de oprichter en beheerder van het Volksbuurtmuseum, nu MuseumCafé Lombok. Hij

¹⁴ Zie Welz 1996a en Welz 1996b.

is mede oprichter van de Stichting Lombok Anders en de drijvende kracht achter de grote jaarlijkse multiculturele festivals in de wijk. Als sleutelinformant speelde hij ook een belangrijke rol in het TCULT-project. Zonder meer kan hij worden beschouwd als een van de meest prominente ‘culturele intermediairs’ uit de wijk.

Als instelling heeft de Stichting Lombok Anders een belangrijke ‘intermediaire’ rol gespeeld in de wijk. De stichting werd in het begin van de jaren tachtig op initiatief van enkele hoger opgeleide progressieve import-Lombokkers opgericht in reactie op de negatieve beeldvorming rond de wijk. Leden van de groep hielden zich behalve met de organisatie van het door hen geïnitieerde jaarlijkse Lombok Anders festival met tal van andere activiteiten in de buurt bezig. Ook het Lombok Koor, dat zich gaandeweg heeft gespecialiseerd in de zogeheten ‘wereldmuziek’, is uit de groep voortgekomen. De meeste mensen uit de groep kenden elkaar al van de vredesbeweging en demonstraties. Interessant is dat deze groep niet per definitie uit personen bestaat die in hun dagelijkse contacten intensief met allochtonen te maken hebben (de fabrieksarbeiders van voorheen hebben meer met allochtonen gewerkt dan de hoger opgeleiden).

Soms slagen zij er in om ook allochtonen bij de organisatie te betrekken. Media West heeft veel allochtone werknemers in dienst en ook bij het Museum Café werken enkele allochtone medewerkers. De verhalenverteller lukte het om ook allochtone vertellers tijdens de vertelmiddagen te laten optreden – al haakten sommigen vroegtijdig af. De buurt heeft ook enkele actieve allochtonen, zoals een voormalige Turkse buurtbewoner die zitting heeft in het bestuur van de Stichting Oud Lombok (de stichting die het MuseumCafé beheert) en tevens betrokken is bij het Reminiscentie-project.

We kunnen tot slot vaststellen dat het momenteel goed gaat met de wijk Lombok. Het is allang geen achterstandswijk meer. We zouden (althans in Lombok) kunnen spreken van een *multiculturele paradox*: ook zonder verregaande culturele integratie kan een wijk tot bloei komen. Kennelijk zijn andere factoren belangrijker: renovatie, laagbouw, een attractieve woningmarkt, een levendige middenstand, de aanwezigheid van culturele werkers, sociale controle, wandelende politie-surveillance, een zorgvuldig opgebouwd imago, religieuze tolerantie, scholing en perspectief op werk voor iedereen, en misschien wel bovenal: een sfeer van wederzijds respect.